

Gamlebyen historielag

Skriftserie nr 11

*Oslo katedralskole i middelalderens
Oslo*

Karl Gervin

Forord

Dette heftet om *Oslo katedralskole*, eller *Schola Osloensis* i middelalderens Oslo, bygger på et foredrag som Karl Gervin holdt for Gamlebyen historielag 14. mars 2006.

Oslo katedralskole ble sannsynligvis opprettet i 1152 eller 1153, og lå rett nord for St. Hallvardskatedralen og Olavsklosteret, kanskje på samme tomt som dagen Gamlebyen skole står på. Den holdt til i Gamlebyen i nesten 500 år, helt til 1638, da også den ble flyttet til Christiania. Dette heftet gir en kunnskapsrik og levende beskrivelse av denne skolen.

Karl Gervin er idéhistoriker og teolog. Han arbeider nå som sogneprest i Oslo domkirke og har hatt særlig ansvar for gudstjenesteliv og kulturvirksomhet. Karl Gervin har et omfattende forfatterskap, men han er også en etterspurt foredragsholder, kåsør og omviser. Hans omvisninger i Gamlebyen, Hovedøya og på Akershus er særlig kjent. Han har utgitt en rekke artikler om by- og kirkehistorie, blant annet jubileumsboken *Oslo domkirke. Mennesker og miljøer i 900 år* (1998) og *Det store bruddet. Reformasjonen i Norge* (1999). I 2007 utga han boken *Klostrene ved verdens ende: Lyse, Nonneseter, Hovedøya, Munkeby og Tautra*. Han har velvilligst gitt manuset for dette heftet til historielaget, noe vi setter stor pris på.

*Helge Godø
Skriftserieredaktør
Januar 2008*

Når middelaldermenneskene så nordover mot våre breddegrader gikk det kaldt nedover ryggen på dem. Mange mente at helvete var kaldt og altså etter all sannsynlighet lå her oppe. Herfra kom nordenvinden, og selv nordmennene sa at jo nærmere folk bodde nordenvinden, jo fastere hadde han lagt dem under sitt velde og frosset deres hjerter med vantro hard som is - nordenvinden som sender all ulykke ut over jorden.

Nede i det siviliserte Europa kom mye på plass i tiden etter folkevandringene. På Karl den stores tid (han døde i 814) var det blitt en orden også på skoleundervisningen, når han bestemte at det skulle være en skole ved alle domkirker. Men hva skulle man gjøre i det høye nord hvor dannelse var sjelden og utdanning vanskelig? Paven foreslo at Olav Kyrre skulle sende prestelever til Roma. Det førte dem jo ut i mange fristelser som unge sinn helst skulle være foruten og det var meget dyrt.

I 1140-årene var tiden kommet til oss. Det var på høy tid: Alle visste at de levde i den siste av de syv verdensaldere og antagelig ganske nær all tid slutt. Haleys komet viste seg, det var hungersnød mange steder, borgerkrig hos oss, og tre paver døde på tre år. Det var nå kardinal Nikolas Breakspear kom til Norge og blant annet for å opprette Oslo katedralskole i 1152 eller 1153. Det hastet. Den var så å si et endetidstegn.

Men tiden gikk jo og tre generasjoner senere møter vi første gang skolen i en skriftlig kilde - det er i et brev fra bisp Nikolas. Her hører vi blant annet om Jon Skolemester og han er den første

læreren vi kjenner navnet på i Norge. Han var med i prestefellesskapet ved Domkirken som levde etter faste regler. Reglene het på latin *canones*, og de som fulgte dem ble kalt kanniker. En av oppgavene de hadde var å sikre utdannelsen av nye prester. Når ordet katedral har sammenheng med ordet kateter, kom det likevel ikke av undervisningen: Kateteret er den stolen biskopen sitter på når han er sin domkirke - altså selve bispesetet. Ansvar for undervisningen på skolen overlot han nok til kannikene i kirken.

Livet i domkirken og på katedralens skole var bestemt av en hovedtanke: De kristne skulle ikke vandre ensomme gjennom denne verdens mørke og først i paradiset istemme sin lovsang. Allerede her på jorden skulle Guds folk lovprise sin skaper, og hele den kristne livsoppfatning speilte seg i gudstjenesten: Gud som målet, Kristus som formidleren, helgenene som venner og talsmenn, og den jordiske verden med sine farer som skueplass for menneskenes prøvelser.

Gudstjenestelivet i domkirken var da som nå mer mangfoldig enn i sognekirkene, og guttene på katedralskolen bidro på forskjellig måte. Det var en gjenytelse for undervisningen og nyttig for deres

sjels frelse. De fungerte som akolytter, det vil si assistenter under messene ved de mange alterene i domkirken (vi kjenner til rundt tyve av dem). De har vært stenedegne og altså hatt ansvar for å stenke vievannet, og fremfor alt har de vært versicularii, som sang i koret.

Viktigst var messen, og døgnet gjennom ble det dessuten sunget tidebønner. Dette er ikke bønner i vår vanlige forstand, men korte gudstjenester basert på bibeltekster. Navnet fikk disse gudstjenestene fordi de ble holdt til bestemte tider. Salme 119 sier at "syv ganger om dagen priser jeg deg for dine rettferdige dommer". Syv kombinerer jordens firetall (det er fire verdenshjørner) og guddommens tretall (Gud er jo trefoldig). Siden salmen også sier at "jeg minnes ditt navn om natten, Herre" ble det til sammen åtte, som er det symbolske tallet for ny begynnelse og evighet.

Det var mange høydepunkter i gudstjenestelivet. Paven innvilget ett års avlat for dem som etter angerfullt skriftemål kom til domkirkens store gudstjenester juledag, påskedag, pinsedag og Trefoldighetsdag - hundre dagers avlat fikk man ved elleve andre høytider og blant annet 15. mai: Hallvards dag.

Mye av dette gudstjenestelivet ble gjennomført på latin, og vi vet at i klostrene trengte novisene et par år for å lære alle de 150 Davids-salmene utenat, på latin. Guttene på katedralskolen har nok ikke vært dårligere. Man hadde i det hele en sterk tro på latinens virkninger. Lenge etter at middelalderen var over visste en av tidens store pedagoger å fortelle at når "Gud ikke erkjennes uten denne beskjeftigelse", er det fordi vi "uten latinske stiløvelser sitter fast i

fortapelsen". Det er altså slik at "sjelene frelses ved latinske stiløvelser".

Middelaldersamfunnet var tredelt, med laboratores - de som gjorde vanlig arbeid, bellatores - de som kriget, og oratores - de som ba. Elevene på katedralskolen har tidlig vært seg bevisst at de skulle inn i denne prestestanden, som både utgjorde en maktfaktor i den nåværende verden, og hadde nøklemakten til et bedre liv i den neste.

Vi vet ikke så mye om guttene før de dukker opp på katedralskolen. Vi vet i det hele lite om barn og synet på barn i middelalderen. Noen har ment at de gikk fra å være syv år til å være voksne. Det stemmer knapt, selv om middelalderillustrasjoner viser mennesker i nesten alle andre situasjoner enn barneoppdragelse. Elevene ble ikke nødvendigvis rekruttert fra overklassen, men de skulle normalt være født i ekteskap og ikke lide av kroppslige lyter. Som med så mye annet gikk det an å kjøpe seg fritak.

Elevene dro tidlig hjemmefra og var lenge borte. I 1451 forteller Bjørn Åsteson i Vinje at han hadde vært hjemme en gang i alle årene på katedralskolen. Det har antagelig vært Hamar katedral-skole, for øvre Telemark var én del av dette bispedømmet i middelalderen.

Det var fra gammelt av forutsetningen at katedralskoleelevene helst skulle bo på et avstengt område "og ikke leve i luksus, men med kirkelig disiplin". I Oslo hører vi om to brødre som bodde privat i senmiddelalderen - Jon og Gunnar Holteson. Noen elever kunne bo i

den felles kannikgården. De fikk samme kost som kannikene, og satt ved brødrenes eget bord og leste høyt for dem under måltidene.

Kanskje har hver kannik hatt en skoledisippel som de tok seg spesielt av, og som var dem til nytte og hjelp. I Stavanger hører vi om en elev som hadde bodd i selve bispegården i fem-seks år, og vi kjenner historien fordi biskopen i 1529 klager over at faren ikke betaler for sin sønn.

Økonomien ved mange skoler ga stadig grunn til bekymring. På 1400-tallet måtte biskopene gripe inn, og løsningen ble å gi elever en del av tienden. En fjerdedel av tienden ble kalt bondeluten, for den skulle bøndene disponere selv. Men da Aslak Bolt ledet et kirkemøte i Oslo i 1436, ble det vedtatt at halvparten av bondeluten skulle brukes til å hjelpe landets egne frem i studiene, og biskopen påtok seg å overtale bøndene til å gi fra seg disse midlene med tanke på at deres sønner skulle kunne studere. Men heller ikke andelen i tienden "forslo".

Med jevne mellomrom dro elevene ut på tiggerferder. Det ble kalt sognegang, og to og to la de ut ved juletider og på vårparten med sognebrev, som anbefalte dem til menigheten de hadde fått tildelt. Mot slutten av middelalderen hører vi at elevene da hadde en rund hette på hodet, og lange kapper som skjulte hele kroppen - unntatt høyre arm, som skulle rekkes frem for å motta gavene.

Reisene ser ut til å ha vært ganske lystige, også i fastetiden. Biskoper klaget over at dette "var meget til skade paa deres lærdoms forfremmelse, og giver meget aarsag til drikk og anden uskikkelig-

hed". Ikke lenge før reformasjonen forbød kongen elever "at løbe omkring i mumies lignelse" og drive ablegøyer. Jens Nielsson klager over lystighetene helt til på slutten av 1500-tallet.

Vi har noen ganske få eksempler på at elever i Norge er blitt husket med testamentariske gaver. I senmiddelalderen var det en ordning der noen heldige disipler fra Oslo katedralskole fire ganger i året ble bespist i den store husholdningen i bispeborgen rett over gaten. Kanskje var elevene hos konkurrenten litt bedre stilt: Håkon 5 opprettet et legat for fattige studerende ved Mariakirken, og påla prostens der å gi mat til syv stykker hver lørdag - brød, smør og en rett mat med øl - mot at elevene etterpå skulle lese fem Ave Maria med fem knebøyninger ved Maria-alteret i kirken etter hvert måltid.

Oslo katedralskole hadde altså en konkurrent, for med pavelig samtykke hadde Håkon 5 opprettet fjorten kongelige kapell på sentrale steder i Norge. I alle fall ved de to største var det skoler, og altså ved Mariakirken i Oslo.

Domkirken ble vernet av Sankt Hallvard, men de første elevene ved Mariakirkens skole kunne rose seg av å ha kjent en mann mange holdt for hellig. Det var fremstøt for å få saligkåret skolens grunnlegger Håkon 5, og det var forhåpninger om at det skulle lykkes. Konkurransen var uunngåelig, særlig fordi den nye skolen til forveksling var lik katedralskolen, og guttene kunne gå også herfra til en tjeneste i kirken. I 1371 ble kongen og biskopen i Bjørgvin enige om at i alle fall på de kanter skulle slekten fritt kunne velge skole på vegne av elevene.

Byen vår med disse to skolene var i middelalderen en slags europeisk gjennomsnittsby, som før Svartedauden kan ha hatt noe over 2500 innbyggere. Katedralen og skolen lå helt i utkanten av bebyggelsen. Oslo var en fredelig by etter samtidens målestokk - det var mye mer spennende å bo i Bergen, der voldshyppigheten var høyere enn i dagens New York.

Elevene har som byborgerne ellers stått tidlig opp og gått tidlig til sengs. Den hellige Birgitta, som ble autoritet på så mange områder, anbefaler i sine Åpenbaringer fire timers søvn før midnatt og fire etterpå. Ungdommen har nok ikke våget seg ut om natten uten grunn, vel vitende om at de ville bli sendt hjem av vekterne som patruljerte gatene.

Dagverdmåltid spiste guttene mellom åtte og ti om morgenen og nattverd mellom seks og åtte om kvelden. De har nok spist fornuftigere enn mange elever i dag. I 1365 kan vi gjennom et helt år følge menyen på en paveskole for gutter i Frankrike. De har fått en balansert og fiberrik diett som ga dem rundt 2600 kalorier, og som bare manglet tilstrekkelig med c-vitaminer.

Oslo katedralskole var en grunnskole, som startet med elementærundervisning. Elevene ble vanligvis kalt scholares – de yngre peblinger og de eldre degner. Elevene ble snart viet til de lavere geistlige grader, ordines minores. Men de ble altså regnet til prestenstanden og først viet til diakoner, som har lite med våre moderne diakoner å gjøre. Som degn var det vanlig at de gjorde tjeneste hos en sogneprest en tid.

Basis besto av fire klasser som hver tok to år. Grunnlaget ble lagt gjennom trivium - som betyr "tre veier", og samtidig antyder at dette var det trivielle grunnlaget. Det dreide seg om grammatikk, retorikk og dialektikk.

Grammatikk betydde noe annet den gang enn nå. Vi ville kalt det latin, med øvelser i å skrive, lese og snakke. Gresk har nok ikke norske elever lært før etter reformasjonen.

Retorikk høres fremmed ut for oss, men også i dag undervises det jo i retorikk på Oslo katedralskole. Retorikk var å formulere en problemstilling, disponere stoffet, og finne de riktige stilistiske virkemidlene med de dekkende ordene. Så skulle det læres utenat med egnede stemme for å kunne påvirke og overbevise. Retorikk var også opplæring i å sette opp dokumenter.

Den siste av de tre veiene, *dialektikken*, var øvelse i å forklare og forsvare standpunkter, særlig gjennom disputaser.

Samtidig med dette fikk peblingene en første innføring i kirkens tro og i kirkesang. På videregående, for å si det slik, begynte "de fire veiene" - *quadrivium*: Aritmetikk, geometri, astronomi (som teologene måtte ha blant annet for å kunne beregne når påsken ville falle fra år til år) og musikk.

Fagene i quadrivium fremstilles iblant som fire kvinner: Geometrien måler jorden, aritmetikken viser hvordan vår jordiske verden er bygget opp med sinnrike tallforhold, og astronomien utvider perspektivet til himmelrommet. Harmonien, altså musikken, er en side

til av samme sak. Et fullstendig studium ble kalt studium ad plenum, som altså omfattet de fag som utgjorde de syv artes liberales, de syv frie kunster.

Undervisningen ble ledet av en skolemester. I 1297 ble det formalisert at biskopen og domkapitlet i fellesskap skulle utnevne ham. Fra 1400-tallet kjenner vi navnene på to slike skolemestere, Lavrans Torkjelson - og Narve Toreson som senere ble erkeprest, i dag ville vi kalt ham domprost.

Lærerne var unge, og det skyldtes den lave levealderen. Gjennomsnittsalderen på Katedralskolen før Svartedauden kan ha vært rundt 27 år.

Peblinger og degner har neppe hatt mye fritid, men vi vet at barn og ungdom drev med ballspill når anledningen bød seg. Det er også funnet lekebåter og miniatyrvåpen, og mange islegger – som var en slags skøyter. Men mest ble det nok et slit å få inn alt som skulle på plass i de unge. Det har vært gjort mye ut av at også Oslo katedralskoles segl i middelalderen viser de to strafferedskapene ris og ferle. De underordnede lærerne skulle holde seg til riset, og flere steder måtte elevene selv ut for å hente kvistene. Ved katedralskolen i Ribe var i alle fall lærerne stolte av "den smukke birkeskov der voksede tett ved skolen".

Ferle var en stokk med en rund klump eller en flat skive i enden. De gamle romere hadde brukt den på sine slaver, og etter hvert ble

ferlen rektors våpen. Det ble slått innvendig i elevenes flate hånd eller på ryggen, men det skulle aldri være mer enn fire slag.

Var norske elever snillere enn i andre land? Hos oss hører vi ikke om stokkeslag, om internering i skolens fengsel, eller om elever som måtte bære et eselbilde om halsen - fordi de hadde snakket på morsmålet og ikke brukt latin. Bak lå det et pedagogisk program: Forståelse var ikke nødvendig for å lære.

Å mestre lesekunsten må ha vært et slags adelsmerke for guttene. På 1300-tallet kommer de første statuene av Maria som lærer Jesusbarnet å lese i en bok, etter at kirken hadde hatt lange diskusjoner om Maria som kvinne egentlig hadde intellektuell kapasitet til å lære ham det. Maria holder barnet på fanget og peker i boken slik en moderne mor ville gjort, men på skolen var det annerledes. Det er ganske mange bilder av klasseromssituasjoner, og alle steder sitter læreren på en benk eller et podium og har et bord eller en lesepult til å legge tingene sine på. Der kan brillene hans ha ligget, for de ble vanlige blant akademikere i senmiddelalderen.

Elevene sitter også på benker, for stoler ble ikke vanlige i Europa før ut på 1400-tallet, og de kom enda senere til oss. Elevene avbildes oftest bøyd over linjeark eller vokstavler der de kunne øve seg ved å risse inn korte setninger. Undervisningen foregikk gjerne ved diktat og overhøring.

Som regel hadde ikke elevene bøker. I 1320 testamenterte fehirden Bjarne Audunson en rekke bøker til biskop Helge, så han kunne ha noe å "hjelp fattige klerker med, som han sender til skole". Stort

sett var det pavedekreter og romerrett, med og uten kommentarer. Fra Oslo katedralskole kjenner vi dessuten en øvelsesbok på latin. Det var en av kannikene som testamenterte den til sin nevø som kanskje var elev ved skolen i 1368. Den var gammel og velprøvd, originalen var skrevet på 800-tallet av en tysk munk, og det dreide seg om en oppbyggelig samtale på vers mellom en kristen hyrdinne og en hedensk gjeter.

Elevene på alle Europas katedralskoler lærte hvordan Skriften har firefoldig mening. Først skal den naturligvis leses rett frem, som det står, om store begivenheter i verdens og Guds folks historie. Men Skriften har også en åndelig eller allegorisk mening, for takket være enheten i Guds plan med verden, kan det Skriften forteller om også peke ut over seg selv. Så måtte elevene se på den moralske betydning, for tekstene lærer menneskene å handle rett og rettferdig. Til sist kom den anagogiske (høyere, symbolske) betydning, som får tekstene til å peke fremover mot det evige liv i Guds rike.

Peblinger og degner ble i prinsippet undervist om alt dette på latin, men når de kom ut i sine menigheter, har de også lært det videre på norsk. Vi kjenner en norsk form av trosbekjennelsen fra 1340-årene og regner med at også Fadervår og Ave Maria ble lært menighetene på norsk i slutten av middelalderen. Prestene måtte dessuten kunne forklare hva budene påla de troende, og skildre de syv kardinaldydene og de syv dødssyndene. Derfor var det nødvendig å vite hvordan man gikk frem i skriftemålet. Prestene forvaltet også hele syv sakramenter.

Lovene forutsatte at de ikke bare skulle kunne ”telja tru”, altså innprente de nødvendige ordene. Hver søndag skulle menighetsprestene også preke for folket.

Man skal ikke undervurdere pedagogikken på katedralskolen. Kulerammer var ikke uvanlige. I musikkundervisningen kunne lærerne støtte seg til et monochordium, et strykeinstrument med én stemme. De sang med gregorianske melodier. Det var en måte å synge på som etter hvert var blitt knyttet til pave Gregor den store, men han har ganske sikkert ikke har sunget slik selv. Basis er et visst antall melodiformler og systemet er svært fleksibelt og resultatet meget vakkert.

Når mange også i dag liker denne musikken, ville det ikke forundret middelaldermenneskene. De mente at alt som er skapt bygger på harmoniske tallforhold, som ga samme lovmessighet både ute i det store univers og inne i menneskene. Augustin hadde vist at musikk-en bygger på samme matematiske lov og orden som alt i universet. Musikken inne i menneskets mikrokosmos og musikken menneskene lager er en variant av rytmen i det store kosmos rundt oss.

Middelaldermenneskene sa at det er derfor vi er tiltalt av deres kirkemusikk. Den finner gjenklang i oss, for vi vibrerer med de samme svingningene. Musikken har stor virkning, og det var derfor Jerikos murer kunne falle da syv prester i syv dager gikk med hornmusikk rundt byen.

Det var en benediktinermunk som het Guido som hadde satt opp de prinsippene man brukte i musikkopplæringen gjennom hele middel-

alderen. Han tok utgangspunkt i den første strofen til hymnen som ble sunget på Sankthans: Melodien stiger gradvis oppover skalaen, og trinnene fikk navn etter den første stavelsen på hvert trinn: På latin bet det "*Ut quaeant laxis, resonare fibris, mira gestorum*,- ut, re, mi, fa, sol, la ... Med dette systemet kunne man skape sangere på ett eller høyst to år, mens ti år ikke alltid hadde vært tilstrekkelig tidligere.

Vi hadde opplevd lærerne bak denne pedagogikken som unge, og det skyldtes at levealderen var lav. Sikre opplysninger har vi for eksempel fra England. Der døde i senmiddelalderen opp mot 30% av alle guttebarn før de var året gamle, men for menn som nådde 20 var utsiktene ganske lyse. De rundt 30% som ble femti, kunne regne med å leve i ytterligere tolv år. Det var i normale tider.

Men så kom det en katastrofe. En benkald februardag i det Herrens år 1349 skred elevene ved Oslo katedralskole i prosesjon inn i sin domkirke til en gudstjeneste ingen av dem skulle glemme. Hele byen var på bena: Noen gikk barføtt, mange hadde fastet, frostrøyken sto rundt alle i den kalde kirken. For første gang var borgerne i Oslo gått sammen om å opprette et alter - det skulle være for den hellige Sebastian, pestofrenes beskytter.

Det hadde tatt seks år, men fra Kina var katastrofen dag for dag ubønnhørlig rykket nærmere. Lenge hadde ryktene versert. Nå viste det seg at de talte sant, og at sannheten var verre enn noen hadde kunnet forestille seg. Fra Firenze ble det fortalt at man der måtte begrave de døde lagvis – det ble sagt ”omtrent som man lager lasagne”. Alle ga den italienske renessansehumanisten og forfatteren

Petrarca rett når han spurte: ”Vil ettertiden tro disse ting, når vi som ser dem ikke tror våre egne øyne?”

Ennå hadde de ikke noe navn på faren som truet, men de skulle snart lære den å kjenne. Senhøstes satte lærerne på katedralskolens konkurrent ved Mariakirken nede i gaten opp sine testamenter. Vinteren som fulgte som ble den verste i Oslo. Av dem som fikk byller i kjertlene døde 80%, mens alle som fikk lungepest denne store mannedaudvinteren omkom.

Da det hele var over, var i alle fall halvparten av dem som hadde vært til stede i kirken februar dagen året før døde. Og så var det jo slett ikke over, for pesten kom tilbake mange ganger i årene og århundrene som fulgte, med en dødelighet på rundt 13% hver gang. I 1480 sa en av elevene ved Oslo katedralskole at skolen måtte stenges hvis det nå ble pest igjen. Noen tall skal vi ta med forbehold: Rapporter om at tredjeparten av menneskeheten var revet bort i det første store pestangrepet viser seg å være bygget på prognosene i Johannes åpenbaring om verdens ende.

Konsekvensene var store for alle. For de fremtidige prestene på katedralskolen betydde det blant annet å komme hurtigere i arbeid og raskere avansement. Alderen på dem som gikk inn i preste-tjeneste etter sin tid på Oslos katedralskole måtte senkes fra 25 til 20 år, ja den kunne tøyes ned til 18 og 15 - og elevene behøvde heller ikke være ektefødt.

I Nidaros bispedømme var det 40 av 300 geistlige igjen da pesten ebbet ut etter første runde. En generasjon etter det første pest-

angrepet utnevnte pave Bonifacius en tolvårig elev ved vår katedral-skole til sogneprest i Hadsel – det har altså vært et ekspektansebrev, og kallet betydde at denne Guttorm Øysteinsson også ble prest ved Nidarosdomen. På terskelen til reformasjonen i 1521 fikk den femtenårige Johannes Christenssøn løfte om Nes pretekall på Romerike når han ble atten.

Frankrike hadde vært den førende kulturnasjon i middelalderen, og ikke minst Paris hadde ord på seg for å være et lærdomssentrum. Av 50000 parisere på denne tiden kan rundt en tiendepart ha vært studenter. I senmiddelalderen vet vi bare om to nordmenn som studerte der, og en av dem var skolemester Skjeldulv Helgason fra Oslo katedralskole. Han ble innskrevet i Paris i 1381, men fordi han var så alene ble han oppført sammen med engelskmennene i student-hjemmet der han bodde, som ble kalt den engelske nasjon. På grunn av Skjeldulvs fattigdom, heter det, kunne han ikke betale, men han fikk sin eksamen.

Et rådsmøte i 1436 bestemte at biskopen skulle forpliktes til å holde et antall studenter på Kontinentet. Nå i senmiddelalderen valgte de fleste norske studentene Rostock, der det kom et norsk studenthjem. I senmiddelalderen kan det ha vært 25 som sier at de kom fra Oslo bispedømme, og da har de kanskje gått på katedralskolen. Da reformasjonen kom til vår by var det 16 elever ved Schola Osloensis. Det var ikke mange, når vi hører at det i Ribe var 700 og i Roskilde 900 - hvis vi kan stole på tallene.

Gjennom hele middelalderen var Oslo ikke minst gjennom katedralskolen tett knyttet til Europa, og guttene fikk del i en europeisk enhetskultur - med felles språk, felles terminologi, og ikke minst en felles forestillingsverden. På terskelen til reformasjonen var mange opptatt av skolene, og på det siste norske riksmøtet på Bud tok Olav Engelbrektson til orde for at det måtte bevares "en skolestue ved alle domkirker".

Vi må la selve reformasjonsbegivenhetene ligge, og bare konstatere at katedralskolen fortsatte som før, og fikk spesiell oppmerksomhet. Luther hadde innstendig bedt om at disse skolene ble skånet, og kannikene ved skolen fikk beholde sine eiendommer og inntektene av dem – det var de som skulle utdanne nye, lutherske prester. Man fryktet at dersom "skolen ikke bliver holdt ved magt, da er det befrygtendes at det stift bliver slet hedensk inden faa aar, hvilket for Hans Kgl. Majt. vil blive svært at forsvare for Gud" .

Mange skulle etter hvert ønske reformer i skolevesenet, og en av dem var Christian 2 (konge 1513-23). Han ville ha timeplan og bedre undervisningsmetoder, nye bøker og halvårseksamener og mildere skoletukt. Kongen ønsket både å stoppe sognegangen og utelukke alle elever som ikke selv kunne dekke sine utgifter «paa det at byen ikke skulde fyldes af latinske tiggere». Men kong Christian ble avsatt, og reformene måtte vente.

Det var Christian 3 som gjennomførte reformasjonen. Han ville at det ikke skulle skapes noen forskrekkelse hos den enfoldige allmue i Norge. Alle prestene fortsatte i sine embeter – og det var en dyd av

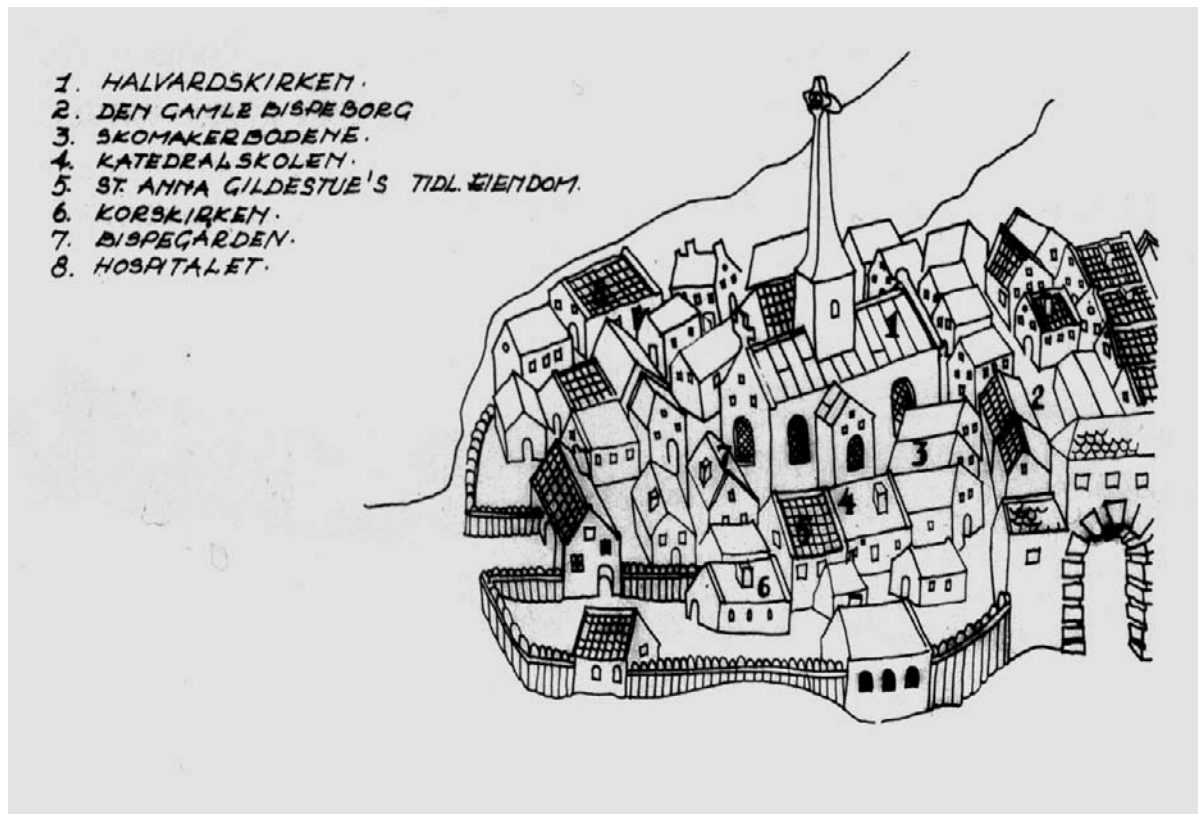
nødvendighet, siden det ikke var noen nye, lutherske prester som kunne ta over. Det er her katedralskolen kommer inn.

Schola Osloensis gikk som katedralskole en glanstid i møte. Bemerkelsesverdig er det at det nettopp i miljøet rundt Oslo katedralskole og ved Oslo katedralskole var spesielt mange med katolske sympatier og en rekke som konverterte. Skolen må ha vært landets viktigste katolske brohode og manges håp.

Da byen ble flyttet i 1624 ble en ny domkirke bygget ved Torvet. En mørk og stormfull vinternatt to generasjoner senere slo lynet ned i tårnet - kirken brant lystig, og brannen spredte seg til kvartalene omkring.

For katedralskolen var dette en katastrofe: Skolen hadde slått seg ned i skyggen av domkirken, og under brannen forsøkte man å stanse ilden ved å kaste hundre kilo krutt inn i skolebygningen og sprengne den i luften. Siden ble så gradvis mange av båndene mellom katedralen og katedralskolen brutt. Det er vel først opp mot i vår egen tid vi har snudd tendensen.

Gamlebyen – et historisk skattkammer

I dag er Gamlebyen kanskje mest kjent for sin middelalderby – for ruinene. Noen av disse forteller om en svunnen storhetstid, som nådde sitt høydepunkt under kong Håkon Magnus V, da Oslo ble rikshovedstad. Håkon Magnus ble kronet i Hallvardskirken i 1299 og giftet seg samme år med dronning Eufemia av Rügen. Tegningen over, av tidligere byantikvar Kjeld Magnussen, er basert på et relieff på Frederik IIs sarkofag i Roskilde domkirke. Det er det tidligste, bevarte bilde av Oslo, slik byen kan ha sett ut på midten av 1500-tallet.

Gamlebyen historielag har som formål å verne om, og ta vare på, Gamlebyens kulturminner og 1000 år med byhistorie. Historielaget ble stiftet 23. oktober 1996.

Gamlebyen historielag ser det som viktig å skape interesse for, og spre kunnskap til bydelens innbyggere om den lokale historien.

Alle som støtter vårt formål, og vil arbeide for våre målsetninger er velkommen til å bli medlem i **Gamlebyen historielag**.

Gamlebyen historielags skriftserie - utgivelser

Redaktør: Helge Godø

1. *Lov og rett i MA – Rettssystem og rettsaker fra Oslo ca 1300*, av Tine Berg Floater
2. *Barndom i Oslo Ladegård*, av Jo Tenfjord
3. *Barndomsminner*, av John E. Abelson
4. *Tiggerordener i de norske byene i middelalderen*, av Inger-Johanne Ullern
5. *Forstaden under Ekebergåsen*, av Lars Thue
6. *Oslos oppkomst*, av Petter B Molaug
7. *Rikshovedstaden Oslo*, av Hege Roaldset
8. *Småglimt, dikt og bruddstykker fra Gamlebyens historie*, Petter Hartnes med flere
9. *Småhusbebyggelsen fra 1860-årene i Ekebergskråningen – beskrivelse og registrering*, av Tove Larsen og Helge Godø
10. *Arupsgate i 1930-årene*, av John E. Abelson
11. *Oslo katedralskole i middelalderens Oslo*, av Karl Gervin

© Gamlebyen historielag – 2008

Gamlebyen historielags skriftserie

ISSN: 1503-5751